

Introïtustekst: de fabel van Jotham, in Richteren 9: 8 – 15.

Op een dag wilden de bomen een koning hebben. Ze vroegen aan de olijfboom: 'Wil jij onze koning worden?' Maar de olijfboom antwoordde: 'Waarom zou ik jullie koning willen worden? Dan zou ik geen olijven meer kunnen geven voor olijfolie, die gebruikt wordt om de goden en de mensen te eren!'

Toen vroegen de bomen aan de vijgenboom: 'Wil jij onze koning worden?' Maar de vijgenboom antwoordde: 'Waarom zou ik jullie koning willen worden? Dan zou ik geen heerlijke, zoete vijgen meer kunnen geven!'

Toen vroegen de bomen aan de druivenplant: 'Wil jij onze koning worden?' Maar de druivenplant antwoordde: 'Waarom zou ik jullie koning willen worden? Dan zou ik geen druiven meer kunnen geven voor wijn, waar de goden en de mensen vrolijk van worden!'

Toen vroegen de bomen aan de doornstruik: 'Wil jij onze koning worden?' En de doornstruik antwoordde: 'Als jullie mij echt koning willen maken, dan mogen jullie in mijn schaduw komen zitten.'

Lezing: uit I Samuël 13 en 15.

I Samuël 13: Saul moet strijden tegen de Filistijnen, maar mag niet beginnen voor er een offer is gebracht, en dat moet de profeet / priester Samuël doen. Maar die laat hem wachten, zeven dagen lang. Als de situatie nijpend wordt, brengt Saul zelf het offer. Maar dan komt Samuël hem dat verwijten, het offer mag alleen door een geestelijke worden gebracht.

I Samuël 15: Saul krijgt de opdracht om aartsvijand Amalek met wortel en tak uit te roeien. In de strijd die volgt worden velen gedood, Saul neemt de koning van Amalek gevangen en hij neemt het beste vee van de Amalekieten mee. Dan komt Samuël opnieuw met verwijten: hij had de koning moeten vermoorden. Om deze redenen verwerpt God het koningschap van Saul, zo zegt de profeet Samuël.

Overweging:

Een koning, wie wil er nou koning zijn?

In oude verhalen is een koning de baas over het land en een goede koning is een zegen voor zijn onderdanen, een slechte koning is een verschrikking als hij zijn volk er onder houdt.

Het volk Israël krijgt voor het eerst met een koning te maken in Egypte, met de farao die hen als slaven laat werken, dat was geen pretje.

Mozes bevrijdde het volk uit die slavernij en nam ze mee naar het beloofde land Kanaän. Daar aangekomen verspreidden de 12 stammen zich over het land, er was geen centraal gezag meer, geen Mozes en geen koning.

Als er problemen waren, traden er richteren op, ook wel rechters genoemd, die een stam bevrijdden van de vijand en vervolgens recht spraken.

Zij moesten het volk weer richten op de wil en de wetten van God, dus politiek en religieus gezag kwamen samen in één persoon, op plaatselijk niveau.

Toch ontstond er behoefte aan één centrale leider, en toen de succesvolle richter Gideon tegen de vijand opgetreden was, vroegen de mensen: wil jij heerser over ons zijn? Maar dat wilde Gideon niet. God is jullie koning, zei hij, menselijke koningen kunnen rare dingen doen. Machthebbers, regeringsleiders, presidenten, welke belangen dienen ze eigenlijk, kunnen we ons wel eens afvragen.

De fabel over die bomen die we net lazen, wordt verteld door de zoon van Gideon, om uit te leggen dat iemand die koning wil worden, niet altijd capabel is, of loze beloften doet. De doornstruik biedt zijn schaduw aan, maar hoe doe je dat als je geen bladeren hebt? Verkiezingsbeloften maken is makkelijker dan ze uit te voeren, want meestal is de werkelijkheid een stuk gecompliceerder dan het op het eerste gezicht lijkt, zoals de Britten afgelopen jaren hebben ondervonden. Simpele oplossingen voor grote problemen zijn er niet, de kunst is om de balans tussen alle belangen te vinden. We mogen blij zijn dat het bij ons in westerse democratieën niet van één man of vrouw afhangt, en dat we wat te kiezen hebben. Dat is niet overal in de wereld zo, en er zijn helaas nog steeds farao's, die massa's mensen er onder houden of uitbuiten.

Dat bijbelboek Richteren eindigt met de zin: "In die dagen was er geen koning in Israël en een ieder deed wat goed was in zijn ogen." Dat klinkt niet best. Het volk snakte naar leiding en vroeg toen aan de richter en profeet Samuël om een koning. Samuël had zelf groot gezag, maar hij was oud en een opvolger was er niet, omdat zijn zonen er een potje van maakten. Het volk wilde een koning, net zoals andere volken die hadden. Samuël sputterde tegen, maar op gezag van God moest hij toch een koning zalven. Het werd Saul, een lange slungel, die nauwelijks begreep wat hem overkwam.

Een koning, wie wil er nou koning zijn?

Saul in ieder geval niet. Bij zijn verkiezing verstopte hij zich achter balen stro, maar dat hielp niet. Pats boem, in één keer was hij koning van een volk, dat in feite bestond uit 12 losse stammen die verspreid over het land woonden en soms bedreigd werden door vijanden. Koning tegen wil en dank.

Hij stond er alleen voor, kon bij niemand in de leer, en ook de profeet Samuël liet hem bungelen, alsof die tegen God wilde zeggen: "zie je wel, het is niks, zo'n menselijke koning." En er gaat ook van alles mis, Saul maakt als legeraanvoerder verkeerde keuzes, hij is geen krachtige leider, wordt depressief en verandert in een jaloerse, verbitterde man. De geest van God, die eerst bij hem was, heeft hem verlaten.

Hoe kunnen we dat begrijpen? Ik neem u mee in verschillende interpretaties van de bijbelteksten.

In de bijbel zelf wordt Saul in de schaduw van zijn opvolger gezet, de grote en geliefde koning David. Misschien bewust: om David op een voetstuk te zetten, moet de bijbelschrijver Saul onderuit halen, als de mislukkeling en verworpen koning.

Maar is dat terecht? Ja, zeggen veel commentaren.

Maar er zijn er ook die begrip hebben voor Saul.

Eerst het verhaal waarin Saul zelf een offer brengt, als Samuël hem zeven dagen laat wachten.

Meir Shalev, Israëlisch romanschrijver, beschrijft dit als een strijd tussen de wereldlijke en geestelijke macht, tussen koning Saul en de profeet Samuël.

De profeet misbruikt zijn macht, zegt Shalev, want de strijd mag niet beginnen voor er een offer is gebracht, toch laat hij Saul wachten. Dat is gevaarlijk, de vijand kan elk moment aanvallen, waar blijft Samuël? Als Saul ten langen leste zelf een offer brengt, komt, als een duveltje uit een doosje, Samuël tevoorschijn, alsof hij om het hoekje stond te wachten: wil hij Saul op de proef stellen?

Wie krijgt de touwtjes in handen: de koning of de profeet?

Meïr Shalev stelt dat de geestelijke macht niet altijd de wil van God vertegenwoordigt, maar soms vooral zichzelf. Zo zet hij dit verhaal in een ander daglicht.

Misbruik van macht door geestelijken, we kennen de verhalen, uit het nieuws, en er zijn er talloze romans en films die de gevolgen daarvan laten zien, op allerlei gebied. De macht van predikanten en priesters, die de mensen er onder houden met angst en dreiging. Het komt helaas nog steeds voor.

In het tweede verhaal krijgt Saul de opdracht om aartsvijand Amalek met wortel en tak uit te roeien. Hij trekt ten strijde en verslaat ze inderdaad, maar hij neemt hun koning Agag gevangen, die vermoordt hij niet. Ook het beste vee spaart hij en zijn uitleg is dat ze dat zullen gebruiken als offers voor God.

Theoloog Carel ter Linden veroordeelt dat, hij onderschrijft het oordeel van de bijbelschrijver. Volgens hem spaart Saul het leven van koning Agag en het beste vee, omdat hij het volk wil laten zien: kijk eens wat ik voor jullie heb mee genomen? Ter Lindens oordeel is hard: Saul levert half werk en gebruikt smoezen om dat goed te praten.

Want de opdracht was om Amalek met wortel en tak uit te roeien.

Martin Buber, joods theoloog en filosoof uit de vorige eeuw, werpt een heel ander licht op dit verhaal. Hij stelt dat God zich vergist moet hebben, want hij kan niet geloven in een God die Saul straft omdat die zijn vijand niet vermoord heeft.

Wat is dat voor een God?

Wij kennen die god wel, uit verhalen, ook uit onze tijd, bij aanslagen en moorden die religieus gelegitimeerd worden, alsof het een opdracht van hogerhand is om je medemens dood te maken.

Buber weigert klakkeloos over te nemen wat de bijbelschrijver zegt, en stelt dat de straf voor Saul een vergissing van God geweest moet zijn.

Hij is dus, net als Meïr Shalev, kritisch.

Zo bezien is Saul een wat tragische figuur, koning tegen wil en dank, het zit hem niet mee en hij wordt er niet vrolijk van. Als het niet lukt om te bereiken wat hij voor ogen heeft, wordt hij somber en als zijn dienaren dat opmerken, stelt er eentje voor om hem op te vrolijken met muziek. Zo komt de herdersjongen David voor koning Saul op de harp spelen, en dat doet hem goed.

Maar het geeft ook wrijving, want al gauw merkt Saul dat David geliefd en dapper is. Hij verslaat de reus Goliath, wat niemand anders durfde of kon, en hij is succesvol in de strijd tegen de Filistijnen. Het volk juicht hem toe, en roept: Saul versloeg ze bij duizenden, David bij tienduizenden.

De populariteit van David maakt Saul jaloers. Hoe hij ook probeert om het juiste te doen, het lukt niet. Hij is zich bewust van zijn eigen falen, maar blijft zich inzetten voor de goede zaak, hij gelooft dat hij handelt in het belang van het koningschap. Daarin schuilt zijn tragiek.

Dat machteloze gevoel, dat iets bij je handen afbreekt en je niet in staat bent om het om te buigen ten goede. Dat al je goede bedoelingen weg zakken in de modder of oplossen in mist of nevel. Dat er over je gepraat wordt alsof je foute keuzes hebt gemaakt, dat niemand begrijpt dat je de beste intenties hebt.

De fouten van Saul zijn niet van een laagheid, ze komen niet voort uit persoonlijk gewin of begeerte naar vrouwen, zoals dat we later zullen horen van koning David.

Zowel Saul als David bieden excuses aan voor hun fouten, alleen wordt Saul er veel zwaarder voor gestraft.

Het is niet eerlijk, dat iemand ergens voor gestraft wordt, terwijl anderen daar zo maar mee weg komen.

De gewone burger die beboet wordt voor te hard rijden, terwijl diplomaten hun boetes nooit hoeven te betalen.

De kleine middenstander die trouw belasting afdraagt, maar in de krant leest dat grote bedrijven er onderuit kunnen komen.

Een politicus die af moet treden, omdat er gedoe is over declaraties of belangenverstrengeling, terwijl hij weet dat anderen ongestraft of onopvallend precies hetzelfde doen. Hoge bomen vangen veel wind.

Een koning, wie wil er nou koning zijn? Is dat wel te doen? Wat verwachten wij van de ideale regeringsleider?

Ik denk dat we verwachten dat hij in staat is het eigen falen te onderkennen, Inzicht heeft in menselijke verhoudingen en de tijdgeest, begrijpt waar burgers mee bezig zijn en een afweging kan maken welke belangen het zwaarst wegen. Dat is nogal wat.

Saul vond dat te moeilijk, hij overzag het niet.

David ging er behendiger mee om.

Makkelijk is het niet, want burgers willen zich gehoord voelen, ze demonstreren, of staken, blokkeren een kruispunt of leggen het openbare leven plat.

Politici moeten dan een antwoord formuleren en maatregelen nemen, met steeds weer de vraag: welke belangen wegen het zwaarst?

Hoe moeilijk het is te regeren, leren we van het verhaal van Saul. Een koning is ook maar een mens, net als premiers, presidenten, wethouders en ministers. Ook zij kunnen fouten maken.

Voor onszelf is misschien de belangrijkste vraag: wie helpen wij in het zadel, wie krijgt onze stem? Maar ook: wie zijn de vruchtbomen onder de kandidaten? Want aan doornstruiken hebben we niets.

Wellicht gaat het voor iedereen, regeringsleider, en ook voor onszelf, om de vraag: kunnen we die vette olijfolie produceren voor mensen om ons heen?

Kunnen we anderen voeden met zoete vijgen, of wijn bereiden die mensen vrolijk maakt?

Wie weet kan het ergens ontkiemen, brengt iemand een kleine verandering teweeg waar iets groots uit voortkomt.

Laten we de moed niet verliezen!

Barack Obama zei het zo: een verandering vindt plaats omdat gewone mensen buitengewone dingen doen.

Amen.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl